

УДК 316.4.063:7:001:63(091)

ГРИЩЕНКО

Тетяна Рубілівна,

канд. іст. наук,

старший науковий співробітник

сектору наукової бібліографії та біографістики

ДНСГБ НААН

(м. Київ)

РЕПРЕСІЇ У ВІТЧИЗНЯНІЙ АГРАРНІЙ НАУЦІ – «ГРУПА КОНАРА-ВОЛЬФА-КОВАРСЬКОГО» (1933)

Методом історико-наукового аналізу досліджено подробиці гучної справи 30-х рр. минулого століття щодо репресій наукової еліти країни і звинувачень її у контрреволюційній змові у сільському господарстві. Визначено передумови політичних репресій проти інтелігенції. Зазначено прізвища перших 100 найбільш впливових фігурантів справи, засуджених Колегією Об'єднаного державного політичного управління.

В статье впервые изложены подробности громкого дела 30-х гг. прошлого века о репрессиях научной элиты страны и обвинениях ее в контрреволюционном заговоре в сельском хозяйстве. Определены предпосылки политических репрессий против интеллигенции. Указаны фамилии первых 100 наиболее влиятельных фигурантов дела, представивших перед судом Коллегии Объединенного государственного политического управления СРСР.

The details of the sensational case in the thirties of the last century on repression scientific elite and its charges of counterrevolutionary conspiracy in agriculture are investigated by the method of historical and scientific analysis. The conditions of political repression against intellectuals are identified. Forth the name of the first 100 most influential figures in the case, sentenced by the Court of Collegium of United State Political Department, is defined in the article.

Наприкінці 20-х рр. минулого століття перехід до політики прискореної індустріалізації та колективізації обумовив посилений тиск на науково-дослідницьку й науково-організаційну діяльність у соціальному і персональному аспектах. На пленумі ЦК ВКП(б) у листопаді 1929 р. було проголошено курс на суцільну колективізацію сільського господарства в СРСР. Уряд держави вирішив докорінно змінити систему управління сільським

господарством та постачання продовольства і сировини. Запропоновані Й.В. Сталінін темпи обмежувалися одним роком. І якщо серед вищого партійно-державного керівництва СРСР та республік «вождь усіх народів» домігся активної підтримки чи «мовчазної згоди», то громадськість потрібно було переконати у необхідності форсованої колективізації та індустріалізації. Основним «методом переконання», поряд з розгорнутою агітаційно-пропагандистською кампанією, стали масові арешти і фальсифікація судових процесів.

Розгалужена агентурна мережа виявила, що окремі представники наукової еліти, інженерно-технічні фахівці, авторитетні вчені, митці критично оцінювали здатність економіки СРСР до форсованої модернізації. Авторитет освіченої людини, фахівця-практика й інтелектуала завжди був визначальним серед широкої громадськості. Лідеру ЦК ВКП(б) необхідно було за короткий проміжок часу присікти критичні зауваження щодо ідеї форсованої модернізації. Єдиний вихід він вбачав у репресіях інтелігенції та масових судових процесах. Подібні заходи мали відігравати роль попереджувального сигналу до широкого загалу про «перспективи» у разі невиконання вимог вождя [1, с. 6–7].

Упродовж 1928–1933 рр. відбулося декілька гучних масштабних політичних процесів, які поклали початок масштабним репресіям, спрямованим проти інтелігенції. Серед них слід виділити, зокрема: «*Шахтинську справу*» – групі гірничих інженерів Донбасу, що нібито діяли під безпосереднім керівництвом Паризького центру і були агентами французького, польського й англійського капіталу, інкримінувалося шкідництво у вугільній промисловості. За процесом так званої «*Промпартії*» проходила група інженерів, які начебто виконували завдання французької контррозвідки, що мали на меті підірвання економічної могутності держави. Ще один московський процес був сфабрикований за справою неіснуючої «Трудової селянської партії» і завдав відчутного удару по економістам-аграріям.

Політичні репресії були обумовлені декількома причинами, насамперед, це застосування політичного тиску у боротьбі з конкурентами і прагненням владних структур за будь-що домогтися від дослідників, економістів та інженерів «наукового» обґрунтування вже прийнятих урядом рішень. Визначним чинником відносин між владою та наукою стало «наукове шкідництво» [2, с. 89]. В однойменній статті, що вийшла друком у виданні «Большевик» у 1931 році, ця тенденція зазначалася з надмірною чіткістю: «Науково-теоретичне шкідництво не обмежилось однією галуззю науки. В економічних науках виокремлювали цілу низку «шкіл», прикрашених такими визначними іменами, як Базаров, Суханов, Громан, Рубін, Юровський, Фінн-Єнотаєвський, Кондратьєв, Чаянов, Фалькнер та ін., широко пропагували свої ідеалістичні і механістичні концепції, наукові фальсифікації теорії вартості, відтворення, грошей, сільського господарства в науково-дослідних інститутах, вузах... Шкідництву в економіці взагалі та у плануванні зокрема «пощастило» – воно було найшвидше і порівняно повно «викрито...» [3].

Паралельно нав'язувалася ще й думка, що сільськогосподарські фахівці та науковці, які отримали освіту і сформувалися як спеціалісти за часів російської імперії, або нездатні до виконання програми із «соціалістичної реконструкції сільського господарства», або є «контрреволюціонерами», «шкідниками». На переконання більшовицької пропаганди, вони були одним із головних чинників, що заважали в минулому поступовій колективізації [1, с. 10].

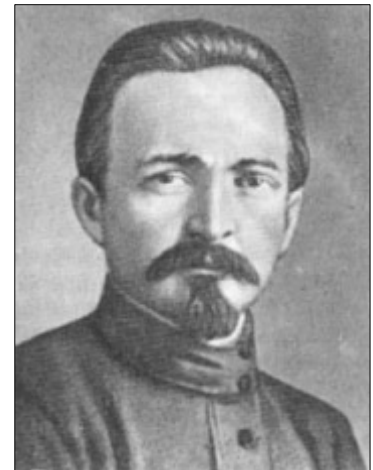
Карально-репресивні заходи застосовувалися радянською владою протягом 20–30-х рр. минулого століття як засіб упокорення населення: селян, робітників, службовців, творчої інтелігенції. Репресії вирізнялися формами (масові, групові, індивідуальні), методами (конфіскація майна, ув'язнення, депортації, розстріл, терор голодом), але їх об'єднували спільні завдання – встановлення і зміцнення основ тоталітарного режиму. Ними користувалися як засобом будівництва соціалізму, вдаючись до суцільної колективізації, насильницької політики розкуркулення, хлібозаготівель, тобто запроваджували форми тотального визиску та придушення опору. Досить складно визначити

кількість репресованих фахівців сільського господарства, але за підрахунками Одеського «Меморіалу», серед 26 019 репресованих представники аграрної наукової еліти становлять 38 % [4].

Розробкою сфабрикованих політичних процесів на замовлення керівництва країни займалося безпосередньо Об'єднане державне політичне управління (ОДПУ) – союзно-республіканська інституція, що існувала протягом 1923–1934 рр. і згідно з Постановою Президії Центрального виконавчого комітету СРСР була створена з метою об'єднання зусиль союзних республік у боротьбі з політичною та економічною контрреволюцією, шпіонажем і бандитизмом. 15 листопада 1923 р. ЦВК СРСР затвердила Положення про ОДПУ. Голова ОДПУ призначався Президією Центрального виконавчого комітету СРСР і входив до складу Ради народних комісарів СРСР з правом дорадчого голосу. Упродовж 1923–1926 рр. ОДПУ очолював Ф.Е. Дзержинський, протягом 1926–1934 рр. – В.Р. Менжинський. У зв'язку з 10-річчям органів державної безпеки ОДПУ СРСР нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора.

Першою жертвою на шляху розгортання політичних репресій у напрямі від гуманітарних дисциплін до природознавчих стала економічна наука. У статті «Шкідництво в науці» звинувачення на адресу економістів були сформульовані достатньо чітко: «... Применшити наші досягнення в галузі індустріалізації країни, надати базу для відомих теорій

про «збитковість» і «деградацію» нашого сільського господарства і, в разі їх прийняття в основу побудови контрольних цифр, зорганізувати наше планування» [3, с. 75]. Як наслідок, у 1930 р. відбувся гучний процес за сфабрикованою справою так званої «Трудової селянської партії» з арештом

*Дзержинський Ф.Е.
(1877–1926)*

*Менжинський В.Р.
(1874–1934)*

Вавилов М.І.
(1887–1943)

визначних діячів з оточення відомих вчених-економістів О.В. Чаянова і М.Д. Кондратьєва, яких реабілітували лише в 1987 р. За цією справою з клопотаннями за арештованих виступав і відомий академік М.І. Вавилов. На жаль, у подальшому це послугувало приводом для звинувачень ученого в «... керівництві антирадянською шпигунською організацією «Трудова селянська партія» в 1941 р. [5].

По суті на цьому ґрунтовна наукова робота з аграрних питань в країні була завершена. Це, у свою чергу, вплинуло на формування системи агрономічної науки, торкнувшись долі багатьох її організаторів як в Україні, так і в Росії (М.З. Резнікова, М.М. Вольфа та ін.). В ювілейному збірнику «Сільськогосподарська наука на 15 роковини Жовтня» зазначалося, що наукові сільськогосподарські заклади в період нової економічної політики (НЕП) в Україні за наслідками діяльності «групи шкідників» на чолі з М.З. Резніковим орієнтувалися лише на одноосібні селянські господарства (значний розвиток неколгоспних форм кооперації авторами ігнорувався), отримані ними результати не можна застосовувати в умовах соціалістичної реконструкції вітчизняного сільського господарства [6].

У 1933 р. в Україні за результатами сталінської політики «колективізації» сільського господарства лютував жорстокий голод. Загинули мільйони людей. Знову розпочалися пошуки «шкідників». Як наслідок, того ж року співробітники Об'єднаного державного політичного управління СРСР «організували» новий політичний процес: *«Про контрреволюційну змову в сільському господарстві»*.

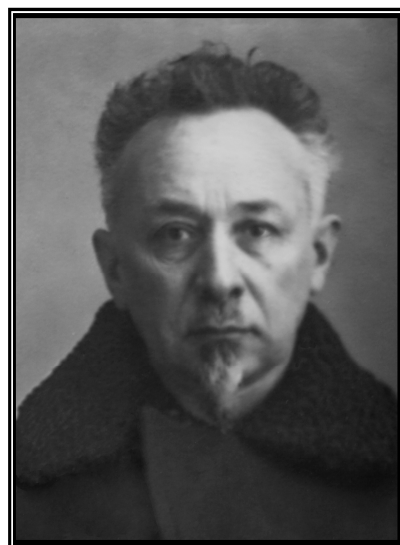
Завдяки нещодавно розсекреченим архівним документам, що зберігаються у фондах Галузевого архіву Служби безпеки України у м. Києві, вдалося ознайомитися зі справою про контрреволюційну змову у сільському господарстві, яка була увесь час зазначена під грифом «цілком таємно» [7]. Віднайдені відомості містять детальну інформацію про допити і свідчення

найбільш впливових фігурантів, що проходили за цим процесом, коротку біографічну довідку про них із позначкою «зізнався чи не зізнався» у скоєному злочині.

«Справа...» складається з 15 розділів на 144 аркушах: 1. Формула звинувачення; 2. Виникнення і структура контрреволюційної організації; 3. Мета і завдання контрреволюційної організації; 4. Особовий склад контрреволюційної організації; 5. Підготовка озброєного повстання; 6. Озброєння повстанських кадрів; 7. Контрреволюційна агітація; 8. Зв'язок із Польщею; 9. Зносини з Польською місією; 10. Шпіонаж; 11. Фінансування контрреволюційної організації; 12. Терористична діяльність контрреволюційної організації; 13. Диверсійна діяльність контрреволюційної організації; 14. Підривна шкідницька діяльність; 15. Прикінцева частина.

Документ вийшов за підписом керівника 8 відділення Економічного управління ОДПУ СРСР Апресяна, узгоджений із помічником керівника Економічного управління Мінаєвим та затверджений начальником цього департаменту Мироновим.

Згідно з висунутими обвинуваченнями ОДПУ, ця контрреволюційна організація нібито виникла в середині 1931 р. У справі йшлося про те, що група вороже налаштованих фахівців із сільськогосподарської дослідної справи на чолі з М.М. Вольфом (1880–1933), змогла вступити до лав ВКП(б) та обійняти високі державні посади в Народному комісаріаті землеробства СРСР та Народному комісаріаті радгоспів СРСР і їх структурах. Вони, як зазначено у звинувачувальному висновку, не погоджувалися з політикою радянської влади на селі, тому вирішили створити контрреволюційну організацію з метою повалення радянського режиму, використавши для цього всю мережу сільськогосподарських установ.

*Вольф М.М.
(1880–1933)*

Тогочасні провідні радянські газети рясніли численними статтями про викриття так званої контрреволюційної змови в сільському господарстві, зазначаючи, що ОДПУ розкрито змову проти радянської влади, організованого контрреволюційного, повстанського, шпигунського, диверсійного і шкідницького угруповання в системі сільського господарства на чолі з так званим «Політичним центром», що об'єднував й очолював усю діяльність групи [7]. Найбільш потужний філіал цієї організації було створено в мережі Трактороцентру і його низових ланках – МТС, а через останні – у радгоспах, що їм підпорядковувалися. Крім того, численні контрреволюційні групи зосереджувалися у всій системі НКЗ і НКрадгоспів: Зернотрестах, зерно- і м'ясорадгоспах, різних науково-дослідних інститутах. Формулювання звинувачення було типовим (як і для всіх вищезазначених політичних процесів): повалення радянської влади шляхом озброєного повстання. Також зауважено, що для його підготовки сформували повстанські кадри в МТС, колгоспах і радгоспах, забезпечивши при цьому їх зброєю. Поряд з тим відмічено, що контрреволюційна організація проводила широку підривну діяльність у сільському господарстві шляхом пошкодження тракторів та сільськогосподарських машин, підпалів МТС, майна радгоспів і колгоспів, знищення робочої худоби й продуктивних тварин. Цим вона хотіла спровокувати голод в країні і гостре політичне невдоволення радянською владою на селі, забезпечуючи тим самим успіх озброєного повстання.

Згідно зі свідченнями одного із фігурантів цієї справи М.М. Кременецького від 24 січня 1933 р. з приводу виникнення контрреволюційної змови у сільському господарстві, зазначається, що вона стала своєрідним продовженням справи «Трудової селянської партії», яка зазнала поразки наприкінці 1930 р.: «Думка продовжити невдало завершену справу селянської партії, змінивши достеменно основні прийоми і методи роботи, належить кол. Голові Сільськогосподарської секції Держплану Союзу М.М. Вольфу. Осівши у Держплані, ... він зібрав та об'єднав навколо себе низку постійних працівників і консультантів Держплану. Сформований центр контрреволюційної організації

з переходом Вольфа до НК СРСР перемістився туди поступово, поповнюючись фахівцями НКЗ-мівської системи (Трактороцентр, Зернотрест, ... Академія с.-г наук ім. Леніна та ін.)» [7, арк. 8]. За свідченнями самого М.М. Вольфа від 26 лютого 1933 р., «... сільське господарство знаходиться у надзвичайно критичному стані, ще рік, максимум два і в країні буде голод, перед яким потьмяніють жахіття 1921 року... Як наслідок, розвернеться стихійне мужицьке повстання – великі сумні часи 20-го століття...» [7, арк. 11].

Зазначимо, що М.М. Вольф, уродженець Білорусії, тривалий час працював в Україні (1909–1928), обіймаючи високі державні посади: заступник міністра земельних справ УСРР (квітень 1920 р.), завідувач Сільськогосподарського відділу, а згодом управління НКЗС УСРР (1920–1925), член Колегії НКЗС УСРР (1921–1926), голова Планової комісії НКЗС УСРР (1922–1926), Сільськогосподарського наукового комітету України (1924–1925), керівник Центрального статистичного управління УСРР (1926–1928). З 1928 р. мешкав у Москві і працював заступником наркому Народного комісаріату радгоспів СРСР (1928–1933), головою Сільськогосподарської секції Держплану СРСР (1929–1930), другим віце-президентом ВАСГНІЛ (1929–1933), брав активну участь у розв'язанні важливих на той час питань із планової економіки (розробник Положень про Планову комісію, Вільні економічні товариства), сільськогосподарського оподаткування, організації галузевої фахової освіти та науки тощо [9]. Крім того, слід відмітити, що М.М. Вольф став засновником, теоретиком і практиком запровадження плановості в розвиток сільського господарства УСРР. Завдячуючи цьому державному діячеві, НЕП в Україні був уведений на півроку раніше, ніж у Росії [10]. На жаль, репресії не оминули цієї багатогранної творчої особистості, визнаного державного і громадського діяча.

За матеріалами кримінальної справи вдалося встановити, що розподіл обов'язків між членами контрреволюційного угруповання був наступний: М.М. Вольф та А.М. Маркевич здійснювали загальне політичне керівництво, Т.М. Руднев очолював шкідницьку і підривну діяльність у радгоспах через своїх представників у центрі й на місцях, у тваринництві – І.Т. Крамаренко; в

МТС – М.Є. Коварський, перемовинами з Польщею займався Ф.М. Конар. Усього до особового складу контрреволюційної організації входила 51 особа.

Під тиском слідчих, жорстоких побоїв, знущань і катувань 6 лютого 1933 р. М.М. Вольф давав свідчення щодо складу Політцентру, до якого входили: «... Вольф, Мойсей Михайлович, колишній Замнарком радгоспів, Маркевич, Онисим Миронович, Замнарком землеробства СРСР, Руднєв, Тихон Михайлович, член Колегії Наркомрадгоспів, Крамаренко (імені і по-батькові не пам'ятаю), який працював у Головному управлінні м'ясних радгоспів НКРадгоспів» [7, арк. 8]. Людина, яка, за словами слідства, особисто залучила і організувала увесь цей заколот, навіть не знала імен своїх «побратимів»?! У подальших своїх свідченнях М.М. Вольф уже вказував і на Ф.М. Конара, нібито залученого спеціально для проведення переговорів з Польщею.

За матеріалами справи відомо, що начебто існуючий Політичний центр навіть підписав угоду з Польщею щодо грошової допомоги останньої, надходження контрреволюційної літератури та зброї із-за кордону для підготовки до повстання. Натомість вони погодилися здійснювати воєнно-шпигунську діяльність для Польського генерального штабу, і в разі успіху повстання – віддати Польщі усю Правобережну Україну і Білоруську СРР. Ці заходи планувалося провести навесні 1933 р. У формулюванні звинувачення зазначалося: «У своїй контрреволюційній повстанській діяльності Політцентр спирався на агресивно налаштованих фахівців сільського господарства, переважно з б. царських і білих офіцерів, б. учасників різних ... банд, що виступали в період громадянської війни зі зброєю в руках проти Радянської влади...» [7, арк. 16].

Крім того, відмічено, що філіали контрреволюційної організації було створено у всіх найважливіших сільськогосподарських районах Союзу: Українській СРР, Білоруській СРР, Центрально-Чорноземній області, Нижній і Середній Волзі, Західносибірському краї та ін. До моменту ліквідації контрреволюційної організації нараховувалося два республіканські центри – Української СРР і Білоруської СРР, 12 обласних – Харківський, Одеський,

Вінницький, Київський, Дніпропетровський, Донецький, Північнокавказький, Центрально-Чорноземний, Нижньоволзький, Середньоволзький, Кримський і Західносибірський із загальною чисельністю членів понад 6000 чол., з них 761 – з УСРР [7, арк. 4].

Структура організації мала такий вигляд:

1. Політичний центр – здійснював керівництво діяльністю угруповання в межах Союзу, надавав політичні і тактичні директиви (м. Москва).

2. Республіканські і крайові (обласні) центри, очолювали контрреволюційну діяльність на території області (краю, республіки).

3. Осередки цієї організації в союзних і республіканських об'єднаннях, здійснювали координацію робіт в межах своєї господарчої чи адміністративної системи.

4. «Інспектори» – полегшували конспірацію, з їхньою допомогою мережу угруповання систематично інформували та проводили роз'яснювальну роботу для периферії щодо чергових завдань і дій контрреволюційної організації.

5. Опорні пункти периферії (група осіб та поодиноких представників) в окремих колгоспах і селах.

11 березня 1933 р. відбувся показовий Суд Колегії ОДПУ над 100 активними учасниками – керівниками Політичного центру, членами організації у центральних сільськогосподарських установах Москви і найвпливовішими особами контрреволюційного угруповання на периферії: О.М. Маркевич, Ф.М. Конар (Полащук), І.В. Кузнецов, М.М. Кременецький, Т.М. Руднев, М.Х. Телегін, М.М. Вольф, Е.С. Скорпуський, М.Ю. Коварський, І.О. Корой, С.С. Покровський, Б.Ф. Моїсєєв, Г.П. Порогов (Пірогов), І.Т. Крамаренко, Г.М. Михайловський, Я.Й. Фабрикант, С.К. Фоменко, А.Я. Гончаренко, О.С. Пономаренко, І.В. Радзевич, І.А. Бабак, І.М. Зінченко, І.А. Шабанов, І.Г. Пасічник, Ф.В. Кіяшко, Т.К. Беляєв, М.А. Тарасов, С.Ф. Сапєго, П.П. Будай, Т.М. Улітин, О.М. Богачов, О.І. Зеленков, О.М. Іванов, С.О. Гедєонов, А.Г. Головка, О.В. Маньківський, Г.Л. Штерн, В.С. Чорномордик, О.П. Євневич, О.Я. Пороховніков, М.М. Левшин,

І.О. Кірнарський, С.І. Оршанський, М.М. Волков, О.П. Зімній, О.П. Віхдяєв, Л.С. Жданов, Д.О. Дубровін, Д.А. Григорович, О.С. Озеров, В.І. Сапожніков, С.Ф. Шеховцев, Д.О. Арсененко, П.С. Кушнеренко, М.М. Белов, А.Ф. Лашкевич, В.П. Хліманов, В.І. Драшкович, В.О. Кошлаков, М.Г. Боровніков, А.М. Долт, І.І. Бойко, С.Д. Пупко, М.Г. Сілло, І.Г. Мікуц, І.М. Кротов, М.О. Кухаренко, О.А. Ємельянов, М.Ф. Савич, А.І. Машканов, Й.І. Кособудський, І.І. Закревський, М.Ф. Мельниченко, М.П. Вацко, Й.В. Стебуліс, А.А. Тітов, В.Д. Яковлев, А.С. Мастеренко, М.А. Петров, М.Г. Заболоцький, Г.В. Гололобов, Н.М. Олейніков, Р.І. Зейбот, М.П. Нестеров, Ф.М. Балашов, Г.Г. Тарарін, В.Є. Шмідт, О.О. Гібер, Е.Г. Гаузнштейн, Ю.К. Кірін, В.Г. Калайтан, Д.В. Цимберов, Ю.А. Пшиємський, Н.С. Свешнікова, К.О. Євневич, П.М. Надервіль, П.О. Стіна, Ю.О. Бичіхін, Й.М. Ройтерштейн, М.Т. Певзнер.

Плита пам'яті жертв політичних терорів 1930–1950 рр., встановлена на Ваганківському кладовищі (м. Москва)

На розгляд цієї справи вистачило одного дня! Наступного ранку вирок виконали. Як наслідок, 35 звинувачених засуджені Колегією ОДПУ до найвищої міри покарання – розстрілу: Ф.М. Конар, І.В. Кузнецов, М.М. Кременецький, Т.М. Руднев, М.Ф. Телегін, М.М. Вольф, Е.С. Скорупуський, М.Ю. Коварський, І.О. Корой, С.С. Покровський, Б.Ф. Моїсеєв, Г.П. Порогов (Пірогов), І.Т. Крамаренко, Г.М. Михайловський, Я.Й. Фабрикант, С.К. Фоменко, А.Я. Гончаренко, О.С. Пономаренко,

І.В. Радзевич, І.А. Бабак, І.М. Зінченко, І.А. Шабанов, І.Г. Пасічник, Ф.В. Кіяшко, Т.К. Беляєв, М.А. Тарасов, С.Ф. Сапего, П.П. Будаї, Т.М. Улітин, О.М. Богачов, О.І. Зеленков, О.М. Іванов, С.О. Гедеонов, А.Г. Головка, О.В. Маньківський), яких поховано на Ваганківському кладовищі у Москві. 22

особи ув'язнили до 10 років, 18 – до 8 років, а 25 – на розгляд Суду Колегії ОДПУ [7, арк. 113–143].

Згодом ця справа отримала назву «Група Конара–Вольфа–Коварського» [11]. Виявлені архівні документи засвідчують, що Ф.М. Конар й М.Є. Коварський також здійснювали керівництво сільськогосподарською політикою країни і їх звинувачували в аналогічному злочині. Так, Конар (він же Полащук) Федір Михайлович був активним прихильником С. Петлюри, виступав проти радянської влади під час громадянської війни, член ВКП(б) з 1921 р. Працював заступником Наркомзему СРСР, винним себе не визнав [7, арк. 113]. Коварський Михайло Юхимович – інженер із сільськогосподарських машин, син колишнього керівника цукрових плантацій, член ВКП(б) з 1932 р., заступник голови Правління Тракторного центру, винним себе визнав [7, арк. 116]. Тобто їх було звинувачено у злочинах, передбачених ст. 58 п. п. 4, 6, 7, 9, 11 Кримінального Кодексу СРСР. За матеріалами справи, основна підривна діяльність зосереджувалася саме в системі Трактороцентру як найбільш потужного з розгалуженою численною низовою мережею у вигляді МТС, тісно пов'язаних з колгоспами і селянами.

Ухвалою Військової Колегії Верховного Суду СРСР 12 березня 1957 р. більшість учасників цієї справи були реабілітовані за «недоведеністю вини». Під час розслідування справи «Контрреволюційна змова у сільському господарстві» прокуратурою СРСР було виявлено застосування методів фізичного та морального тиску. Як з'ясувалося, відсутність протоколів допитів за достатньо тривалий проміжок часу перебування під арештом пояснювалася відмовою арештантів надавати наклепницькі свідчення про «контрреволюційну діяльність». Однак після застосування фізичного, психологічного, морального примусу, шантажу, погроз, брехні, нічних чи непереривних допитів упродовж трьох-чотирьох діб, що проводилися за «традицією» органів ОДПУ СРСР: продовжувалися до 5-ї години ранку, а потім заарештованих відправляли до камери. Після таких катувань окремі арештанти починали «свідчити». Власноручних свідчень не вимагали. Після того, як звинувачені починали

давати свідчення, їх допитували вже протягом дня і надавали можливість писати власноручно [1, с. 20].

Насправді ж доказів вини цих нещасних людей не існувало. Злочинів ніяких вони не скоювали. Їх просто «вигадували» слідчі і прокурори на основі доносів, а потім «вибивали» у доведених до втрати свідомості й нервового виснаження ні в чому невинних жертв. Рідко хто не «зізнавався». Люди, доведені до відчаю, підписували все, що їм наказували внаслідок жорстоких катувань. Проте звинувачення були стандартними, але водночас і занадто жахливими. Так безглуздо обірвалося життя талановитих агрономів, визнаних державних і громадських діячів, блискучих організаторів вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи. За сфальсифікованими звинуваченнями всі вони були репресовані радянською владою саме з політичних мотивів, а не за результатами своєї аграрної наукової діяльності.

Про репресії 30-х рр. ХХ століття влучно відмітив В. Солоухін: «... Можна відновити храми і палаци, виростити ліси, очистити річки, можна не шкодувати навіть про спустошені... надра, але неможливо відновити знищений генетичний фонд народу, який тільки ще приходив в рух, тільки ще розпочинав розкривати свої резерви, тільки ще розквітав. Ніхто і ніколи не поверне народові його знищеного генетичного фонду, який пішов у хлюпаючі брудом, поспішно вириті рови, куди поклали десятки мільйонів кращих за вибором, за генетичним саме відбором... .. вони загублені навіть не в зародках, а в поколіннях..., .. бо вбиті, розстріляні, заморені голодом, закопані в землю. ... Генетична втрата непоправна, і це є найсумнішим наслідком того явища, яке ми... ..Іменуємо Великою Жовтневою Соціалістичною революцією...» [12].

Список використаних джерел

1. Справа «Української філії Трудової селянської партії» / упоряд. : Т. Ф. Григор'єва, В. І. Очерятенко. – К. : Голов. редкол. «Реабілітовані історією», 2010. – 368 с.

2. Глазко В. И. Август – 48. Уроки прошлого (научное киллерство, к истории советской генетики, к феномену распада СССР) / В. И. Глазко, В. Ф. Чешко. – М. : РГАУ–МСХА им. К. А. Тимирязева, 2009. – 441 с.

3. Кольман Э. Вредительство в науке / Э. Кольман // Большевик. – 1931. – № 2. – С. 73–81.
4. Марочко В. Справа «Контрреволюційної шкідницької організації в сільському господарстві УСРР»: механізм терору / В. Марочко // ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – № 1/2. – С. 96–104.
5. Просим освободить из тюремного заключения. Письма в защиту репрессированных / сост. : В. Гончаров, В. Нехотин. – М. : Современ. писатель, 1998. – С. 173–177.
6. Сільськогосподарська наука на 15 роковини Жовтня. – Х. : Держсільгоспвидав, 1932. – С. 5.
7. Галузевий державний архів Служби безпеки України, ф. 13, оп. 32, спр. 131, т. 1, 144 арк.
8. Сообщение ОГПУ // Правда. – 1933. – 5 мар.; Вісті. – 1933. – 12 берез.
9. Вольф Мойсей Михайлович (1880–1933): біобібліогр. покажч. наук. праць за 1910–1930 роки / уклад. : В. А. Вергунов, Т. Р. Грищенко ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2011. – 150 с. – (Сер. «Бібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 43).
10. Вергунов В. А. М.М. Вольф (1880–1933) – державний діяч, учений і один з організаторів сільськогосподарської дослідної справи в Україні / В. А. Вергунов // Селекція і насінництво : межвід. темат. наук. зб. / УААН, Ін-т рослинництва ім. В. Я. Юр'єва. – Х., 2007. – Вип. 94. – С. 273–298.
11. Москалев Б. Голодомор [Електронний ресурс] / Б. Москалев // Еженедельник 2000. – 2008. – № 14 (409) (4–10 апр.). – Режим доступа: <http://news2000.org.ua/f/53804>. – Загл. с экрана.
12. Солоухин В. Читая Ленина / В. Солоухин. – М. : Лига, 1990. – 10 с.